

Motion till riksdagen 2009/10: MJ472

av **Tina Ehn m.fl. (mp)**

Inventering av svenska skogar som aldrig kalavverkas

Sammanfattning

Förlusten av biologisk mångfald inom EU och i världen har nyligen diskuterats under det svenska ordförandeskapet i EU vid en miljöministerkonferens i Strömstad. Skogarnas biologiska mångfald har särskilt uppmärksammats och även skogarnas roll som leverantör av ekosystemtjänster, t.ex. rent vatten.

Svenska skogar som tidigare aldrig kalavverkats, s.k. kontinuitetsskogar, har oftast en betydligt rikare biologisk mångfald än produktionsskogar spontant uppkomna eller planterade efter kalhygge (trakthygge). Detta beror på att många av skogens naturligt förekommande arter inte klarar en kalhyggesfas. En långsiktig biologisk kartläggning av just vilka arter av t.ex. insekter, lavar, mossor och mykorrhizasvampar som inte återkommer i den nya skogen efter en kalhyggesfas föreslås i denna motion. Kontinuitetsskogar har också en ostörd markprofil som bevarat fornlämningar och andra kulturspår i en väsentligt högre utsträckning än markberedd skog. Skadorna på våra tusenåriga fornlämningar ökar för varje år, vilket helt strider mot antagna mål. Dagens rationellt brukade skogar med kalavverkning, markberedning och kvävegödsling blir därför annorlunda än tidigare skogsgenerationer och kommer framöver att hysa en delvis annan och torftigare biologisk mångfald.

Kalhyggesbruket blev efter 1950 den helt dominerande skogsbruksmetoden i Sverige. Många av de problem som idag finns för den biologiska mångfalden i skogen hänger samman med denna skogsbruksmetod. Alternativa, hyggesfria metoder tillämpas i nuläget praktiskt taget inte alls. Skogsstyrelsen konstaterar i sina utvärderingar av skogspolitiken, t.ex. SKS meddelande 2002:1, att det är denna mindre del av skogsmarken, ca 5–10 % utanför formellt skyddad skog, som utgör ”flaskhalsen” för att klara väsentliga delar av landskapets biologiska mångfald och att särskilt värdefulla kontinuitetsskogar borde brukas med hyggesfria metoder. Intresset för alternativ till kalhyggesbruk har även under senare tid ökat bland annat vid skötseln av tätortsnära rekreationsskogar där den sociala naturvården väger tungt. För att

Fel! Okänt namn på

klara målen om att minska förlusten av biologisk mångfald bör en mer varierad skogsskötsel än idag främjas.

Skog och skogsbruk handlar om planeringshorisonter på århundraden. Inget borde därför hindra att även marker som kalavverkats någon gång skulle kunna gå över till mer av kontinuitetsskogsbruk.

Sedan 2005 har Skogsstyrelsen på uppdrag av regeringen drivit ett särskilt projekt för att utreda kunskapsläget om hyggesfria skogsbruksmetoder och kontinuitetsskogar. Kunskapsläget är därför i nuläget gott. Däremot saknas en kartbaserad inventering över dessa kvarvarande skogsområden, dvs. skog som inte gått över med kalhyggesbruk. En sådan inventering utgör ett avgörande planeringsunderlag och en viktig utgångspunkt för rådgivning till skogsägare med sådan skog. Sverige har t.ex. en lång och god tradition med framtagande av kartor över markslag. Sådana historiska kartor från 1600-, 1700-, 1800- och 1900-talen visar hur marken använts och blir ett av underlagen vid en inventering av svenska kontinuitetsskogar.

En överordnad fråga är hur man skapar incitament för hyggesfri skogsskötsel. Vi tror på en mångfald av brukningsmetoder i framtiden där samhället kanske inte behöver gå in med stöd. System bör kunna riggas så att incitament byggs in som leder till en variation i skogsskötseln. Miljömålen formuleringar är inte så konkreta. Det skulle behövas mer forskning och diskussion bland politikerna om hur vi vill att framtidens skogar ska se ut. Hur långt når vi t.ex. med dagens verktyg (större arealskydd, bättre naturhänsyn, hyggesfria metoder) för att nå våra mål och visioner för svensk skogsnatur?

Det finns i viss grad en naiv tro att hyggesfri skogsskötsel, oavsett hur det görs, alltid gör stor naturnytta och större nytta än kalavverkning. Garantier måste därför även skapas mot felaktiga metoder som leder till skövling av skog och försämring av de biologiska värdena. Sådana garantier skapas genom utvärdering av hur miljö- och produktionsmålen klaras. Ingen vill ha tillbaka de ”gröna lögner” som delvis fanns i norra Sverige efter blädningsepoken. Ytterst handlar det om vilka värden vi vill förvalta in i framtidens skog och vad det får kosta.

I motionen föreslås att Skogsstyrelsen i samverkan med Naturvårdsverket och landets länsstyrelser tillsammans med Metria (Lantmäteriet) inventerar fram de skogsområden som tidigare inte kalavverkats och att inventeringsresultat presenteras i en kartdatabas över landet senast 2012 samt att de gör en kvalitetsvärdering, baserad på såväl nutida artinnehåll som historisk information, av utpekade objekt och senast 2013 anger i vilka särskilt värdefulla områden det är extra angeläget att kontinuitetsskogar brukas med hyggesfri skötsel t.ex. inom de av Naturvårdsverk och länsstyrelser utpekade och särskilt biologiskt rika värde-trakterna för olika skogstyper. De biologiskt mest värdefulla kvarvarande kontinuitetsskogarna bör ges någon form av långsiktigt skydd om de inte kan klaras på annat sätt.

Dessutom föreslås en större satsning inom SLU och Skogsforsk på att forska vidare dels kring hur kontinuitetsskogsbruk kan utformas på olika ståndorter i skilda delar av landet, dels kring vilka särskilt känsliga ”kontinuitetsarter” som har särskilt svårt att återkomma i ny skog efter kalhyggesfas.

Här bör en samtidig/integrerad utvärdering göras av vilka nyttor generell naturhänsyn ger och jämföra det med vilka nyttor hyggesfria alternativ ger.

Skogsstyrelsen föreslås också ges ett fortlöpande uppdrag att stödja utvecklingen och implementeringen av hyggesfria skogsbruksmetoder som alternativ till det idag dominerande trakthyggesbruket i skogar som tidigare inte kalavverkats. Här bör objektiv information ges till skogsägare om fördelar och nackdelar med kontinuitetsskogsbruk. Bland fördelarna kan nämnas t.ex. ökad biologisk mångfald, minskade kostnader för plantering och markberedning och minskade skador på fornlämningar.

Ett särskilt stöd och stimulansbidrag föreslås även till skogsägare som vill gå över till kontinuitetsskogsbruk. Medlen bör kunna tas ur landsbygdsprogrammet (LBU). EU har nämligen bestämt att en större del av LBU-medlen 2007–2013 ska gå till satsningar på att stärka biologisk mångfald inom jord- och skogsbruket. Även Nokås-bidrag bör kunna användas för att främja kontinuitetsskogsbruk med t.ex. skogsbyte i biologiskt värdefulla områden.

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Skogsstyrelsen i samverkan med Naturvårdsverket, Metria (Lantmäteriet) och landets länsstyrelser genomför en arealtäckande inventering av skogsområden som inte berörts av kalhyggeskogsbruk.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Skogsstyrelsen i samverkan med Naturvårdsverket, Metria (Lantmäteriet) och landets länsstyrelser gör en kvalitetsvärdering av objekten.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Skogsstyrelsen i sin rådgivning till skogsägare ges ett fortlöpande uppdrag att stödja utvecklingen av hyggesfria skogsbruksmetoder.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda ett särskilt ekonomiskt ersättningsstöd för skogsägarna för att täcka fördyrande avverkningskostnader i samband med genomförandet av hyggesfria skogsbruksmetoder.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en satsning görs, bl.a. inom SLU och Skogforsk, på att forska vidare kring vad som sägs om kontinuitetsskogsbruket.

Fel! Okänt namn på

Inledning

Kring 1950 skedde ett storskaligt systemskifte i brukandet av svensk skog. Äldre och småskaliga brukningsformer såsom blädning, hagmarksskötsel, plockhuggning och dimensionsavverkning ersattes med kalhyggesbruk och skogsodling. Successivt har därefter uppskattningsvis ca 70 % av all produktiv skogsmark utanför skyddade områden i Sverige gått över med en öppen hyggesfas. Resterande ca 30 % är idag avverkningsmogen skog som aldrig kalavverkats och som inom de närmaste decennierna kommer att slutavverkas. Denna skog är kontinuitetsskog och innehåller naturligt många arter som missgynnas av modernt skogsbruk. Särskilt värdefulla är de kontinuitetsskogar som bara i begränsad omfattning plockhuggits. Men även skogar som plockhuggits under långa tider, t.ex. vissa bondeskogar i söder och vissa dimensionsavverkade tallskogar i norr, innehåller många arter som har svårigheter att fortleva i det moderna brukade skogslandskapet.

Idag är det i praktiken enbart kalhyggesbruk (även kallat trakthyggesbruk) som är den skogsbruksmetod som tillämpas. Metoden omfattar en cyklisk skötselmodell med början i en markberedd öppen kalmark (föryngringsyta), följt av plantering eller annan föryngring, röjning, gallring, gödsling och slutavverkning. Skogsmännens syn på skogsmarken som en odlingsyta för träd, jämförbar med all annan odlingsmark (åkerbruk), har på bara ett halvt sekel i grunden förändrat det svenska skogslandskapet och förutsättningarna för skogens biologiska mångfald.

Införandet av kalhyggesbruket i full skala medförde en snabb ekonomisk uppgång och en industriell framgångssaga, men myntet hade en negativ baksida med stora oönskade effekter på miljöområdet. I skogslandskapet har det skett en genomgripande biologisk trivialisering av arter och ekosystem. Detta på grund av att många av de arter som naturligt hör hemma i skogen inte klarar kalhyggesbrukets rotationscykel och särskilt inte själva hyggesfasen. Biotoper och arter har därför minskat i en utsträckning som nu är svår att förstå. Även många tidigare mycket allmänna arter såsom växterna tallört, linnéa, lummer och knärot verkar idag trivas mer i restbiotoper och långsiktigt skyddade skogar. Samma sak gäller troligen många av skogens insekter, lavar, mossor och även mykorrhizasvampar vilka lever i symbios med träden. Men här behövs mer av biologisk forskning för att kartlägga vilka av skogens arter som verkligen kräver lång skoglig kontinuitet och vilka arter som tämligen lätt etablerar sig i nya skogar efter en kalhyggesfas. Det är t.ex. ett sorgligt faktum att skogslandet Sverige ännu inte kartlagt de mer än tusen mykorrhizasvamparna och deras krav på t.ex. kontinuitet, trots att dessa nyckelarter i vår natur svarar för viktiga ekosystemtjänster genom att förse träd och andra högre växter med vatten och näringsämnen.

Artdatabanken, vid Sveriges lantbruksuniversitet, har med forskare och specialister tagit fram långa listor på s.k. rödlistade arter, dvs. arter som gått starkt tillbaka under senare tid och vars överlevnad på sikt är hotad i den svenska skogen (Gärdenfors 2005). Idag bedöms totalt 1 862 olika arter knutna till skogslandskapet vara rödlistade. Detta är över hälften av landets

Fel! Okänt namn på

samtliga rödlistade arter i alla miljöer och motsvarar 10 % av de svenska skogarnas samlade artantal. Brist på lämpligt substrat t.ex. grova träd, grov död ved, bränd mark och bränd ved är orsaker till att många skogsarter hamnar på rödlistan. Men ett annat viktigt skäl till att många av skogslandskapets arter minskar i antal och på sikt blir alltmer hotade är kopplat till effekter av kalhyggesbrukets storskaliga införande för drygt 50 år sedan och dess monopolställning som bruksmetod fram till idag.

Dessa förändringar har skett samtidigt som "skog" i enbart betydelsen "trädbevuxen mark" ständigt har ökat. Riksskogstaxeringens nationella uppföljning visar att såväl arealen trädbevuxen skogsmark som volymen skog är betydligt större idag än när man startade mäta på 1920-talet. Dagens anlagda produktionsskogar ska dock biologiskt inte jämföras med de tidigare skogsekosystemen som hade en mer naturlig flora och fauna vilken klarade av skon samma och hyggesfria skogsbruksmetoder. Skogsstyrelsen skriver även i sin utvärdering av skogspolitiken 2001 (SKS meddelande 2002:1 sidan 151)

Förnygringsavverkning är den enskilda åtgärd inom skogsbruket som i störst utsträckning påverkar den biologiska mångfalden i skogen. Av olika avverkningsmetoder är slutavverkning i form av trakthygge den metod som har mest genomgripande effekter på arternas mångfald i olika skogsekosystem. Trakthyggesbrukets dominerande ställning som avverkningsmetod under den senaste femtioårsperioden har därför medfört att flera svårspredda skogslevande arter idag är hotade.

Skogsstyrelsen skriver vidare (sidan 229–230) under rubriken Kontinuitetsskogar:

Flaskhalsen sitter kanske framförallt i kontinuitetsskogarna, d.v.s. skogar som under mycket lång tid varit trädbevuxna och tidigare aldrig kalhuggits. Denna typ av skog minskar fortfarande och det är till stor del denna tidigare icke förnygringsavverkade skog som fortfarande avverkas i stora delar av Sverige. Trakthyggesbruk i en kontinuitetsskog innebär alltid ekologiska kontinuitetsbrott som kan medföra irreversibla förluster av biologisk mångfald. ... Sammanfattningsvis tyder ovanstående på att traditionella kalhyggesförnygringar passar mindre bra i kontinuitetsskogar om den biologiska mångfalden ska "räddas över flaskhalsen". Det finns därför ett behov av att utreda den areella omfattningen av dessa typer av skogar...

Behovet av alternativ till kalhyggesbruk (trakthyggesbruk) och utvecklande av skötselmodeller för kontinuitetsskogar betonas i regeringens skrivelse till riksdagen (skr. 2003/04:39 sidan 32):

Det finns i Sverige endast mindre arealer skog som aldrig tidigare varit kalavverkad. Skogsstyrelsen har för avsikt att utreda hur metoder för skogsskötsel i dessa skogar kan utformas som klarar av att ge en acceptabel ekonomisk avkastning samtidigt som natur- och kulturmiljövärdena bevaras. Regeringen anser att det är viktigt att arbeta vidare med frågan om andra skogsbruksmetoder än trakthyggesbruk för dessa ändamål.

Skogar som inte berörts av kalhyggesbruk har ofta höga sociala värden där det är viktigt med en rekreationsanpassad förvaltning och skötsel. Begreppet "skogar med höga sociala värden" har nyligen tagits fram av Skogsstyrelsen (beslut 2009-02-26). Dessa skogar är viktiga för människors livsmiljö, rekre-

Fel! Okänt namn på

ation, folkhälsa, friluftsliv samt för lokal och regional utveckling. Genom hyggesfria skogsskötselmetoder i kontinuitetsskogar kan synergieffekter erhållas som bevarar både biologisk mångfald och kulturlämningar samt ger en vacker och upplevelserik skog för rekreation och friluftsliv. Detta är särskilt angeläget att eftersträva nära tätorter där besöksstrycket är stort.

Skogsstyrelsens uppdrag kring kontinuitetsskogar och hyggesfria skogsbruksmetoder

Under 2003 genomförde Skogsstyrelsen en förstudie kring begreppet kontinuitetsskogar (SKS Meddelande 2004:1) och år 2005 fick Skogsstyrelsen regeringens uppdrag att utreda hyggesfria skogsbruksmetoder (prop. 2004/05:1 utgiftsområde 23). Myndigheten har årligen från och med 2005 erhållit ett anslag på 5 miljoner kronor till detta projekt som kom att kallas "Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk". Syftet med projektet har varit att kartlägga kunskapsläget kring kontinuitetsskogar och hyggesfria skogsbruksmetoder som syftar till ett brukande som bibehåller naturvärdena i dessa skogar. Uppdraget har genomförts i flera delprojekt med ett brett spektrum av olika frågeställningar. Resultaten har bland annat redovisats i Skogsstyrelsens meddelande 2008:1 och Skogsstyrelsens rapporter 2008:7, 2008:19, 2008:20 och 2008:21. Det bakomliggande kunskapsläget är därför i nuläget väl kartlagt.

Det som återstår, och som Skogsstyrelsen inte har aktuella planer på eller resurser för att genomföra, är att inventera fram var dessa skogsområden ligger. En detaljerad kunskap om var dessa skogsområden finns är ett nödvändigt underlag om rådgivningsresurser för hyggesfria skogsbruksmetoder skall bli verkningsfullt. Vetenskapliga rådet för biologisk mångfald, genom ordförande Per Wramner, skriver den 24 januari 2006:

För en effektiv naturvård krävs att ansvariga, både på myndigheter och inom skogsbrukssektorn har tillgång till ett gemensamt och korrekt planeringsunderlag. I detta sammanhang är det därför av stor vikt att kontinuitetsskogarnas faktiska belägenhet finns dokumenterad tillsammans med information om deras naturvärden.

(Naturvårdsverket, dnr 302-6924-05 NI).

Idag saknas möjlighet att styra information och rådgivning om hyggesfria avverkningsmetoder till de skogsområden där metoderna är önskvärda från ett miljöperspektiv. Inom ramen för Skogsstyrelsens kontinuitetsskogsprojekt har man dock gjort en kartläggning av förekomsten av all äldre skog i Sverige, en studie som genomförts av Metria (Lantmäteriet) baserat på satellitbilder från olika tidsskikt (SKS meddelande 2008:1 sidan 71). Denna fjärranalys vore ett utmärkt underlag att utgå ifrån för en mer detaljerad inventering av skogsområden som tidigare inte varit kalavverkade.

Den svenska skogspolitiken och skogsbrukets sektorsansvar

Det är skogsnäringsens ansvar att medverka till en ekologisk anpassning av sin verksamhet i syfte att uppfylla miljömålen. Det ligger därför i skogsbrukets intresse att utreda vilka områden i landet som inte gått över med kalhyggesbruk då denna brukningsform har visat sig ha starkt negativa effekter på naturmiljön. Skogsbruket bör därför välkomna en satsning på hyggesfria skogsbruksmetoder i den del av landets skogar som alljämt har en rik biologisk mångfald.

Sektorsansvaret utvecklades i propositionen ”En ny skogspolitik” (prop. 1992/93:226) och i ”Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier” (prop. 2000/01:130). Det finns i dag en bred samsyn i samhället för sektorsansvaret som innebär att varje sektor ska ta sitt ansvar för miljön. Det skogliga sektorsansvaret medför att åtgärder som krävs för att bevara skogslandskapets natur- och kulturmiljövärden är ett gemensamt ansvar för myndigheterna och skogsbruket (prop. 2007/08:108).

Slutsats

Kunskapsläget om kalhyggesbrukets negativa miljöpåverkan på den biologiska mångfalden har under senare år ytterligare förbättrats. Kalhyggesbruk (trakthyggesbruk) är idag den i praktiken helt allena rådande skogsbruksmetoden. Införandet av alternativa hyggesfria metoder fick inte den plats i brukandet som förutsågs vid införandet av en ny skogspolitik 1993 (prop. 1992/93:226). Den tidigare skogsvårdslagstiftningen från 1979 ansågs begränsa möjligheterna till andra brukningsformer än kalhyggesbruk (trakt-hyggesbruk). Avregleringen motiverades med att detta skulle leda till större frihet i brukandet och en ökad användning av alternativa metoder. Detta har inte blivit fallet utan utvecklingen har gått åt motsatt håll.

Hur den icke skyddade skogsmarksarealen som tidigare inte utsatts för kalavverkning framgent brukas är idag en ödesfråga för en stor andel av skogslandskapets biologiska mångfald. I dessa skogar finns oftast en betydligt rikare och mer naturlig artsammansättning som under lång tid klarat av hyggesfria avverkningar. Det är därför ett prioriterat område att skogsbruket inom ramen för sitt sektorsansvar ökar sin användning av hyggesfria metoder. Detta bör självklart göras i områden där miljönyttan blir störst, dvs. i särskilt biologiskt rika skogar som tidigare aldrig utsatts för kalavverkning och som hyser kontinuitetsberoende arter. För att styra rådgivning mot och användningen av hyggesfria metoder krävs både bra planeringsunderlag och ekonomiska stimulansåtgärder. Detta föreslås i motionen.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 6 oktober 2009

Tina Ehn (mp)

Per Bolund (mp)

Karin Svensson Smith (mp)